Etno-antropologia spaniolă în epoca franchistă

Carmen-Elena ŞTEFĂNESCU (POGONICI)
Universitatea din Craiova
camipogonici@yahoo.es

Abstract: The anthropological dimension of the Spanish Catholic missionaries in the recently conquered America has been improperly valued, as the ethnographic information has been, resulting from the administrative issues that arose with the appropriation of the conquered territories. This resulted in two different views of indigenism, presented in the polemic between Bartolomé de las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda in Junta de Valladolid, on the legitimacy that the conquest of the West Indies gives or not to the Spanish Crown any right to oppress the natives. This is considered to be one of the most curious events in the history of the Western World.
Keywords: *anthropology*, *missionaries*, *indigenism*.

Dezvoltarea antropologiei socio-culturale ca disciplină ştiinţifică în Spania este un proces tardiv, datorat unei implantări lente în mediul academic şi a situaţiei generale de criză, prin care trecea ţara la sfârşitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea. Abia către anii '60-'70 acest domeniu începe să-şi facă simţită prezenţa în mediul universitar, la început, ca ramură a altor discipline ca: preistoria, arheologia, în cadrul biologiei sub numele de antropologie fizică, iar în studiul filosofiei existau cursuri de „antropologie". Nu înseamnă că nu existau deja materii, al căror conţinut prezenta asemănări cu viitoarea disciplină– antropologia socio-culturală; acestea răspundeau la denumirea de etnografie şi etnologie. Această situaţie se datorează, în primul rând, rigidităţii academice spaniole, care îngreuna introducerea unor arii noi de studiu, limitându-se în a le incorpora în alte domenii, dar şi a neasumării propriei istorii antropologice ca disciplină, din lipsă de corpus, de perioadă cercetată. Pe de altă parte, continua perioadă de criză, prin care a trecut ţara şi pierderea unor colonii în 1898 (Cuba, Filipine), exact în momentul în care alte ţări îşi dezvoltau cercetările antropologice, au indus Spania într-o stare de pesimism şi frustrare, îndepărtând-o din ce în ce mai mult de marile probleme teoretice şi metodologice ale antropologiei. Profesorul Puig-Samper explică această întârziere a instituţionalizării antropologiei în Spania, ca fiind o reflexie a statutului socio-cultural din Spania secolului XIX, care menţinea oamenii de ştiinţă spanioli într-un nivel de marginalizare şi separare deplorabil şi nu din cauza incapacităţii spaniolilor către ştiinţă, aşa cum se pretindea. [Puig-Samper, Galera, 1983: 29]

În timp ce în celelalte ţări (Anglia, Germania, Statele Unite ale Americii) antropologia era o disciplină de sine stătătoare, care cerceta toate teritoriile, mai puţin cel european, în Spania, interesul investigaţiilor se centrează exclusiv asupra grupurile etnice din ţară, pe propria diversitate culturală. După Waltraud Mullauer-Seichter, această abordare particulară îşi are explicaţia în dezvoltarea istorico-politică a ţării după războiul civil din

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

1936,când reprezentanţii disciplinei rămân pentru o perioadă în afara discuţiei ştiinţifice, din cauza situaţiei de autarhie, impusă de regimul totalitar franchist; un alt motiv ar mai fi faptul că publicaţiile se fac doar în limba spaniolă, ceea ce creează o barieră lingvistică care măreşte necunoaşterea producţiei ştiinţifice spaniole. [Mullauer-Seichter, 12016: 17]

Primele studii cu caracter antropologic de după război, între anii 1940-1960, trezesc interesul pentru cultura spaniolă, renunţându-se la studiul culturii "exotice". Bazele antropologiei spaniole au fost puse de antropologi străini, în special englezi, care s-au centrat pe studiul vieţii comunitare din satele spaniole şi apoi de antropologi spanioli, formaţi în scolile străine: Julio Caro Baroja, care în tinereţe privea mai mult spre şcoala germană, pentru a se orienta apoi spre cea angloxaxonă, a lucrat şi a învăţat, în acelaşi timp, cu antropologi englezi ca Pitt-Rivers sau nord-americani ca George M. Foster; Carmelo Lisón Tolosana, de formare britanică sau Claudio Esteva, care corespunde generaţiei exilate în Mexic, cu formare antropologică mexicană.

Ángel Aguirre Baztán este de părere că antropologia spaniolă ar putea fi împărţită în trei mari capitole: Recucerire, Colonizare şi Regionalism [Aguirre Baztán, 1992: 3], urmând o a patra etapă, pe care o numeste Europeană, în momentul în care legăturile sociale şi culturale ale spaniolilor cu celelalte ţări vor fi mai puternice. [Aguirre Baztán, 1992: 6]

Obiectul acestui capitol îl constituie perioada Colonialismului (Colonialismo)1492-1814, în speranţa rectificării importanţei, în domeniul antropologic, a misiunilor catolice spaniole din recent descoperita Americă. La fel de puţin valorată a fost şi „informaţia etnografică, survenită din problemele administrative, care au apărut o dată cu însuşirea teritoriilor cucerite. Rezultatul informaţiilor şi investigaţiilor locale, destul de detaliate şi extinse, pe care regii le-au cerut cu privire la geografia şi oamenii care populau teritoriile de peste mări, a dat naştere la ceea ce acum numim etnografie. Mai mult decât atât, în cartea sa *Antropología social en España*, Lisón Tolosana marchează începutul etnografiei în Spania":

> "Los expertos no conocen hoy sobre la naturaleza y origen de la Luna más de lo que ya sabían antes del alunizaje. No fue así con el descubrimiento del continente americano: la llegada de las tres carabelas sacó de su rutinario, menudo quehacer, a cosmógrafos, teólogos, juristas, historiadores, economistas, literatos y filósofos, a Europa entera, al viejo Hombre, enfrentándolos con hombres nuevos, consigo mismo, con sus problemas fundamentales. Así nació la Etnografía española."[1] [Tolosana, 1977: 9]

Descoperirea Americii a adus prestigiu în special Castiliei, de aici pornind dorinţa celorlalte mari regiuni din Spania, de a se extinde: coasta de nord s-a orientat spre Americi, Aragón şi Catalonia îşi doreau regiunile Mării Mediterane, iar, după cucerirea Americii, Castilia făcea planuri pentru centrul Europei şi Africa. În toată perioada colonizării (de la descoperirea Americii până în momentul pierderii ultimei colonii în 1898), referinţa din punct de vedere antropologic a Spaniei a fost "la otredad"[2], adică locuitorii din colonii. Misionarii, prin însemnările şi descrierile lor, au fost cei care au constituit un capitol important al antropologiei spaniole.Lisón Tolosana redă părţi din diferite scrisori ale Regilor Catolici către Columb; într-una dintre ele, datată în Segovia, pe 11 august 1494,

[1] „Experţii nu cunosc astăzi despre natura şi originea Lunii mai mult decât ştiau deja înainte de aselenizare. Nu aşa a fost cu descoperirea continentului american: sosirea celor trei caravele îi scoase din rutina lor, fără de *substanță*, pe cosmografi, teologi, juriști, istorici, economiști, literaţi şi filosofi, Europa întreagă, pe Omul vechi, punându-i faţă în faţă cu oameni noi, cu ei înșiși, cu problemele lor fundamentale. Aşa s-a născut Etnografia spaniolă." (trad. n.)

[2] „celălalt, un individ diferit care un face parte din comunitatea respectivă" (trad. n.)

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

regii îşi exprimă dorinţa de a şti totul, până la ultimul amănunt, dar şi de a poseda tot ce ochiul poate vedea:

> "Vimos vuestras letras y memoriales…; pero algo más queríamos que nos escribiésedes, así en que sepamos cuántas islas fasta aquí se han fallado, y a las que habéis puesto nombre, que nombre a cada una… y a las otras los nombres que las llaman los indios; y todo lo que habéis fallado en cada una de ellas; y en lo que se ha enviado después que allá fuiste, qué se ha habido, pues ya es pasado el tiempo que todas las cosas sembradas se han de coger…; y enviadnos todos los más halcones que de allá se pudieren enviar y de todas las aves que allá hay y se pudieren haber, porque queríamoslas ver todas."[3] [Tolosana, 1977: 85]

Însemnările lui Columb însuşi aduc o valoare inestimabilă antropologiei spaniole a secolului, dat fiind faptul că este prima persoană care intră în contact cu nativii şi care petrece suficient timp în mijlocul lor pentru a-i cunoaşte. În jurnalul său notează atât impresiile de la primul contact „intercultural" cum l-a numit Tolosana [Tolosana, 1977: 10], descriind în amănunt aspectul fizic, portul sumar, desenele de pe piele, bunătatea şi generozitatea, pe care antropologul le observa în comportamentul acestora, precum şi valoroase note despre mărimea, fauna şi flora insulelor descoperite. Navigator fiind, descrie, de asemenea, corăbiile, forma şi capacitatea lor; în rolul de cosmograf, doreşte să-şi verifice ipoteza privind sosirea pe pământurile din Cipango[4]. Bineînţeles, el are o datorie clară de îndeplinit şi nu-i scapă strălucirea aurului cu care indienii erau împodobiţi, nici uşurinţa cu care ar putea fi cucerite acele teritorii, nativii neposedând nici arme, nici fier sau cunoştinţe pentru a le fabrica. Nu lipsesc pagini despre porturi, vânturi, stele, furtuni, mile, golfuri, râuri etc.

Lisón Tolosana recunoaşte meritul lui Columb de a studia in situ, de a cunoaşte doctrina antropologică socială şi modalitatea de a se descurca pe terenul de studiu, dar are rezervele sale în ceea ce priveşte exaltarea antropologului, dorinţa de a vedea în orice lucru comun ceva special, ceea ce poate duce la tergiversarea datelor realităţii întâlnite şi la pălirea spontaneităţii cercetătorului. Totuşi, ideile pe care le enunţă în cartea sa mai sus menţionată, îl situează de partea lui Columb: datorită condiţiilor contactului dintre cele două culturi, s-a produs naşterea etnografiei spaniole; având în vedere aceleaşi condiţii, nativii şi spaniolii au reacţionat în mod similar; motivul originar al acestui fenomen trebuie căutat în elementul de surpriză şi curiozitate faţă de pământurile, persoanele, animalele exotice; ambele popoare au găsit unul în celălalt destule motive de uimire şi admiraţie; antropologul se găseşte pe terenul de lucru într-o situaţie asemănătoare descoperitorului, de aici, cu cât surpriza este mai mare, cu atât mai mare este dorinţa de cercetare; stabilirea nivelului şi canalelor potrivite de comunicaţie este problema iniţială, cea mai delicată şi cea mai urgentă. [Tolosana, 1977: 22]

Informarea regilor despre descoperirea făcută aduce după sine exodul doritorilor de descoperiri şi proliferarea scrierilor, care într-o manieră sau alta prezintă probleme centrale ale antropologiei de azi, de la ecologie la studiul valorilor şi care au contribuit, fără

[3] „Am văzut scrisorile şi memorialele dumneavoastră...; dar ceva mai mult doream să ne fi scris, aşa ca să ştim câte insule s-au omis până acum, şi la care aţi pus nume, ce nume la fiecare... şi la celelalte numele, pe care le-au dat indienii; şi tot ce aţi omis în fiecare dintre ele; şi ce s-a trimis, după ce aţi plecat într-acolo, ceea ce a fost, a trecut mult timp şi toată recolta trebuie strânsă...; şi trimiteţi-ne toţi vulturii care se pot trimite de acolo şi toate păsările care pot fi acolo, pentru că pe toate vrem să le vedem." (trad. n.)

[4] Denumire dată actualei Japonii, pe care Columb dorea să o descopere, în urma legendelor că ar poseda cantităţi uriaşe de aur.

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

îndoială, la apariţia disciplinei antropologice în America. Autorii primelor materiale despre „Indii" aparţin unei game destul de variate de îndeletniciri: sunt militari, misionari, cosmografi, scriitori, istorici, filologi, astronomi, exploratori, botaniştişi chiar jurişti. În continuare, prezentăm activitatea unora dintre cei mai importanţi.

Bernardino de Sahagún a fost misionar franciscan, autor al mai multor opere scrise în aztecă şi în spaniolă, considerate ca fiind unele dintre cele mai valoroase documente de reconstituire a istoriei Mexicului, înainte de cucerirea spaniolă. Investigaţia lui derivă din problemele de traducere a textelor biblice sau de pregătire a unor texte de predicare în azteca, adecvate mentalităţii indigene, dând naştere la un studiu, în care lingvistica şi munca etnografică sunt dificil de diferenţiat. Opera *Historia general de las cosas de la Nueva España* – începută în 1558 – este un tezaur de cunoştinţe etnografice, arheologice şi istorice, publicată abia în 1829. Lucrarea cuprinde două faze, prima, cunoscută ca Primeros Memoriales, este un fel de dicţionar tematic al tuturor materiilor din vechea cultura, cuprinzând şi desene; a doua urmăreşte modelul celei dintâi, dar cu texte mult mai amplii şi cu descrieri etnografice. Scrisă mai întâi în aztecă, apoi tradusă chiar de autor în spaniolă, lucrarea se remarcă prin metoda de lucru bazată pe colectarea de date din mărturiile bătrânilor, pe analiza amănunţităşi pe tematica diversificată: zei, calendar ritual, mituri, viaţa de dincolo, astrologie, discursuri morale, comerţ etc.; datorită rezultatelor obţinute în urma cercetărilor despre cultura mexicană, Sahagún a avut o contribuţie esenţială în fomarea şcolii etnoistorice mexicane, considerat pionier în metodele moderne de investigaţie etnografică şi lingvistică în America. [Ortiz García, Sánchez Gómez, 1994: 605-606]

Pedro Sarmiento de Gamboa (1530/1532-1592) era marinar, cosmograf, matematician, scriitor, astronom, explorator şi cuceritor. Regele Felipe II l-a numit guvernator pe teritoriul din jurul Strâmtorii lui Magellan în 1580. În lucrarea *Historia Indica*, pe lângă prezentarea istoriei pământurilor respective, autorul îşi exprimă încântarea în faţa exotismului naturii.

Álvar Núñez Cabeza de Vaca (1488/1490-1559) a fost cuceritor spaniol, care a explorat coasta de sud a Americii de Nord. În timpul unei călătorii din anul 1536 a adunat primele observaţii etnografice despre populaţia indigenă din Golful Mexican, care s-au concretizat în lucrarea *Naufragios*, publicată în 1542 în Zamora, considerată prima naraţiune istorică despre teritoriile care corespund astăzi Statelor Unite ale Americii; autorul descrie experienţele sale şi a altor trei însoţitori, care au traversat la picior sud-vestul acelor teritorii.

Diego Durán (1537-1588) a fost călugar şi istoric spaniol, autor al *Historia de las India de Nueva España e islas de Tierra Firme* – este una dintre primele lucrări care prezintă aspecte ale societăţii mexicane, realizată după o cercetare şi un studiu intens, bazate pe mărturii orale, codexuri, diferite izvoare, pe care le-a comparat şi confruntat, tocmai pentru a prezenta versiunea cea mai reală despre mexicani şi contemporanii lor. Alături de lucrarea lui Bernardino de Sahagún, opera sa a avut ca scop antropologic cunoaşterea într-un mod direct a obiceiurilor şi tradiţiilor popoarelor din Mezoamerica, plecând de la desene pentru a ajunge la limbă, mituri şi legende, zei, ritualuri, cultura, gastronomie, organizare socialăşi politică. Având în vedere gama largă de studii realizate şi prezentate, putem spune că este una dintre cele mai complete lucrări antropologice de până atunci.

José de Acosta (1540-1600) a fost iezuit, antropolog şi naturalist spaniol, care a realizat importante misiuni în America (Peru) începând cu anul 1571. Scrie *Historia natural y moral de las Indias*, publicată în 1590, în Sevilla şi tradusă în 1604 în engleză, care vorbeşte despre obiceiuri, ritualuri şi credinţe ale indigenilor din Mexic şi Peru, cele două societăţi mai civilizate din Lumea Nouă, folosind o metodă misionară, bazată pe toleranţă culturală,

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

probată înainte în China şi împărtăşită de către colegul său de călătorii din Spania, P. Sánchez. În altă lucrare De natura Novi Orbis libri duo se ocupă în prima parte de vânturi, râuri, lagune, mări şi vulcani, iar în a doua parte de istoria naturală americană. Acosta demonstrează în întreaga sa operă o atitudine tipic antropologică, votând pentru apărarea raţionalităţii şi creativităţii culturale a indigenilor împotriva prejudiciilor europene, ceea ce îl duce la compararea instituţiilor acestora cu cele ale grecilor şi romanilor, ajungând să ţină cont de posibilitatea de a înţelege canibalismul aztec ca o comuniune eucaristică creştină. [Ortiz García, 1994: 41-46]

Gonzalo Fernández de Oviedo Valdés (1478 –1557), militar, scriitor, botanist, etnograf şi colonizator spaniol, a fost numit primul cronic al Indiilor de către împăratul Carol al V-lea. Scrie din memorie *Sumario de la Natural Historia de las Indias* (editat în Toledo, 1526), tradusă în italiană (1532), latină şi engleză, considerată opera etnografică şi antropologică cu cea mai multă informaţie despre indieni, de până acum; temele tradate sunt diferite: locuitori, minerale, flora şi fauna diferitelor insule din Antillas (La Española, Cuba, Tierra Firme).[5]

Faimoasa lui operă o constituie *Historia general y natural de las Indias, islas y tierra firme del mar océano*, a cărei primă parte a fost publicată în 1535 (Sevilla), publicarea fiind întreruptă din cauza morţii autorului în 1557; se editează complet abia între 1851-1855, în patru volume, la cererea Academiei de Istorie. Lucrarea prezintă întâmplări petrecute pe parcursul perioadei dintre 1492 şi 1549. Fernández de Oviedo nu vorbeşte doar de botanicăşi de zoologie, ci şi despre dificultatea călătoriilor, despre geografie, dar, în special, despre locuitori, ceremonii şi ritualuri. Caracteristic autorului este metoda de lucru, la el ştiinţele se întrepătrund, nu se diferenţiază; se forţează să descrie pentru europeni, în termeni europeni, o realitate a cărei noutate depăşeşte capacitatea lui narativăşi ajutându-se de analogii, ajunge să europeinizeze plantele şi animalele de pe noul teritoriu sau să identifice fiinţe cu diferite nume din vechiul continent. Tocmai forma de descriere a obiceiurilor indigene şi această metodă comparativă folosită face din Fernández de Oviedo un percursor al etnologilor moderni. [Carmen Ortiz García, 1994: 305-306]

Juan de Ovando y Godoy, jurist şi cleric, preşedinte al Consiliului Indiilor între1571 şi 1575, este recunoscut ca iniţiator, la ordinele regelui Filip al II-lea, al lucrărilor de sistematizare juridică a normelor din diferite consilii din America şi a unor studii geografice ale teritoriilor posedate de spanioli. Poate fi considerat iniţiatorul reformei instituţionale şi al studiului geografic, având ajutoare pe Alonso de Santa Cruz y López de Velasco.

Aşa cum am spus mai devreme, vestea descoperirii noilor pământuri a dus la o invazie de „conquistadori" (cuceritori), cu scopuri mai mult sau mai puţin nobile. Dacă la început, indigenii erau uimiţi şi curioşi, doritori de a-i primi şi de a-i cunoaşte mai bine pe vizitatorii lor, cu timpul încep să obosească de vizita mult prea prelungită. Sosirea spaniolilor pe pământurile lor a provocat o schimbare radicală în forma de viaţă a nativilor, aceştia din urmă fiind consideraţi încă de la început inferiori, folosiţi mai târziu de către spanioli pentru diferite activităţi, sclavizaţi, inclusiv asasinaţi.

Despre modul de tratare al „indienilor" au scris diferiţi misionari ai timpului, însă polemicadintre Bartolomé de las Casas[6] şi Juan Ginés de Sepúlveda[7] din cadrul Junta de

[5] Insulele Antillas sau Caraibe, cu denumirile actuale de: Haiti, Cuba, Puerto Rico, Republica Dominicană etc.

[6] Bartolomé de las Casas (Sevilla, 1474 sau 1484 – Madrid, 1566), călugăr spaniol; principalul apărător al indigenilor, a fost numit "Procurorul sau protectorul universal al tuturor indienilor din Indiile spaniole".

[7] Juan Ginés Sepúlveda (Córdoba, 1490 – Córdoba, 1573), sacerdot catolic spaniol, filosof şi istoric; este cunoscută confruntarea lui cu Bartolomé de las Casas în timpul controversei din Junta de Valladolid, în favoarea războiului contra indigenilor.

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

Valladolid[8] (1550-1551)rămâne cea mai cunoscută. Problema s-a pus din punct de vedere juridic, filosofic şi teologic asupra dreptului pe care cucerirea Indiilor îl dădea sau nu Coroanei în asuprirea indigenilor, notat ca unul dintre cele mai curioase evenimente din istoria lumii occidentale.[9]

> "(...) cuando dos notables españoles, Bartolomé de Las Casas y Juan Ginés de Sepúlveda, se reunieron en Valladolid en 1550 para discutir un gran problema nacional que concernía tanto a los indios americanos como a Aristóteles. Entonces, por primera vez y quizá por última, un imperioorganizó oficialmente una encuesta sobre la justicia de los métodos empleados para extender su dominio." [Hanke, 1958: 15][10]

Bartolomé de las Casas, considerat un precursor al luptei pentru drepturile omului, a denunţat abuzurile cuceritorilor asupra populaţiei native; era partidar al evanghelizării pacifice, care putea duce la un amestec al celor două comunităţi – spanioli şi indigeni – cu scopul de a accelera procesul de civilizare al celor din urmă, bazându-se în pledoaria lui pe dogma creştină – legea naturii – că toţi oamenii sunt egali în faţa lui Dumnezeu. Atitudinea lui nu este una pioasă, ci stabileşte o lungă listă de „obligaţii regale", care implică atât obligaţii pozitive, cât şi limitări în exercitarea autorităţii: în primul rând, regele trebuie să elibereze indienii de sub puterea spaniolilor asupritori; indigenii nu pot fi forţaţi, oprimaţi, exploataţi, decât cu consentimentul lor; regele trebuie să asigure răspândirea credinţei prin metode creştine blânde, „lepădându-i"de obiceiurile barbare şi iraţionale; regele este obligat să respecte proprietatea şi bunurile indienilor, căci regele le administrează, nu le posedă. [Maestre Sánchez, 2004: 130-104]

Descrie abuzurile observate în *Brevísima relación de la destrucción de las Indias*, dedicată lui Felipe al II-lea şi publicată în 1552, la trei ani după dispută.

Teoriei sale i se opune Juan Ginés de Sepúlveda în lucrarea *Democrates alter, sive De justis beli causis contra indios*, unde apără interesele Spaniei şi ale regelui în America, exprimându-se în favoarea dreptului pe care cucerirea i-l atribuia în „războiului împotriva indienilor"; publicarea este interzisă, însă, în primă fază de Consiliul Indiilor şi apoi şi de Consiliul Castiliei. Sepúlveda nu pleda pentru abuzarea sau sclavizarea nativilor, nici pentru însuşirea bunurilor acestora; el repudia cruzimea innecesară în timpul „conquistei", însă milita pentru folosirea forţei cu scopul de a îndepărta nativii de practicile considerate păgâne, care mergeau de la idolatrizare până la sacrificare umană, ca, abia după aceea să fie pregătiţi pentru religia creştină, mandat expres şi legitim al Papei:

---

[8] Junta de Valladolid (1550-1551) este numele celebrei dezbateri dintre apărătorii şi acuzatorii indienilor, prima reprezentată de B. de las Casas, considerat astăzi ca pionier în lupta pentru drepturile omului şi J. G. de Sepúlveda, care apăra dreptul de cucerire al spaniolilor asupra indigenilor. Nu a avut o soluţie finală, dar a contribuit la schimbare, în acordarea de mai multe drepturi nativilor.

[9] Alfonso Maestre Sánchez, Departamentul de Filosofie III, Universitatea Complutense din Madrid, "Todas las gentes del mundo son hombres". El gran debate entre Fray Bartolomé de las Casas (1474-1566) y Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573) "All the people in the world are human beings", Anales del Seminario de Historia de la Filosofía 2004, 21 p. 96; „Toţi oamenii din lume sunt fiinţe". Marea dezbatere dintre Călugărul Bartolomé de las Casas (1474-1566) şi Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573), p. 96, (trad. n.)

[10] „(…) când doi notabili spanioli, Bartolomé de Las Casas y Juan Ginés de Sepúlveda, s-au reunit în Valladolid în 1550 pentru a discuta o mare problema naţională care îi privea atât pe indienii americani, cât şi pe Aristotel. Atunci, pentru prima şi poate ultima dată, un imperiu a organizat în mod oficial o anchetă despre dreptatea metodelor folosite pentru a-şi mări teritoriul." (trad. n.)

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

> "Cuando aquellos cuya condición natural es que deben obedecer a otros niegan su autoridad, o cuando no hay otro modo, hay que dominarlos por las armas; tal guerra es justa, según los filósofos más eminentes." [Maestre Sánchez, 2004: 116][11]

Teoria lui consta în apărarea condiţiei umane, în existenţa naturală a două clase sociale: aristocraţia şi cei care servesc; concepea o umanitate structurată sub principiul că unii oameni sunt mai raţionali decât alţii, că cei înţelepţi şi prudenţi trebuie să-i guverneze şi să-i domine pe cei ignoranţi şi bruţi, folosind cu moderţie forţa pentru a-i elibera din sălbăticie şi a-i civiliza. [Andrés Marcos, 1984: XXIII-XLIV]

De partea iezuitului Las Casas s-au poziţionat Domingo de Soto, Luis de Molina, Francisco Suaréz şi bascul Francisco de Vitoria[12], acesta din urmă cunoscător îndeaproape al faptelor, cu opinii discrepante faţă de cele ale Papei şi a altor religioşi. Regele, însuşi, l-a consultat în această problemă, considerându-l un expert din perspectivă juridico-morală:

> "…tengo noticias de muchos escándalos, de hechos inumanos y de actos de impiedad perpetrados en estas regiones." [Tolosana, 1977: 52]

Cunoscuţi în istoria gândirii politice europene, aceştia au creat prin scrierile lor o atmosferă propice lui Las Casas, fapt care a dus în 1542, mult înaintea disputei de la Valladolid, la promulgarea „Legilor Noi", care interziceau sclavizarea şi munca forţată, aboleau posesiunile- aparte de cazurile justificate –şi dreptul la ele prin moştenire.

Controversa nu a avut o opinie oficială finală din partea Coroanei, atât Las Casas, cât şi Sepúlveda s-au declarat câştigători, însă promulgarea „Legilor Noi" a demonstrat că Spania respingea ideea că indienii sunt inferiori spaniolilor.

În timpul polemicii, dar şi după, Bartolomé de las Casas a continuat să scrie şi să publice, una din opere fiind *Historia de las Indias* (începută în 1527), la care a lucrat treizeci şi cinci de ani şi care dorea să nareze istoria continentului până la jumătatea secolului al XVI-lea, însă a ajuns doar până la anul 1520. Opera lui Juan Ginés de Sepúlveda –Democrates Alter va vedea lumina publicării abia în 1892.

Există şi autori ca Hernando de Santillán – *Relación del origen, descendencia, política y gobierno de Incas*, scrisă în 1572 sau Juan de Batanzos – *Suma y narración de los Incas*, care condamnă în scrierile lor conquistadorii, lansând ideea că „celălalt" a fost distrus înainte de a-l studia şi de a-l cunoaste, interesaţi fiind doar de ceea ce se putea profita.

Toţi aceşti exploratori ai Lumii Noi pot fi consideraţi istorici, iar opera lor o putem integra în domeniul istoriei, însă această clasificare nu ar fi completă: „ei fac istorie pe spatele istoriei" [Lisón, 1977: 81]; documentele obiective ale trecutului sunt minime, ca urmare, ei au trebuit să reconstruiască trecutul pornind de la prezent, iar prezentul însemna călătorii numeroase, observarea obiceiurilor şi a ritualurilor nativilor, interpretarea limbii şi a picturilor, dialogarea cu căpetenii şi oameni de rând, cu bătrâni şi tineri; ceea ce transmit posterioritătii, în urma adunării şi analizei datelor, este modul de a fi şi de a se comporta al nativilor, interpretarea oferită de ei asupra trecutului lor istoric.

Lisón Tolosana este de părere că în efortul lor de a ajunge la cunoaşterea „celuilalt", aceştia inventează Etnografia şi pun bazele Antropologiei culturale. [Tolosana, 1977: 81]

---

[11] „Când aceia, a căror condiţie naturală este cea de supunere faţă de alţii, a căror autoritate o neagă sau când nu există altă cale, trebuie dominaţi prin arme; tipul acesta de război este drept, după filosofii cei mai eminenţi." (trad. n.)

[12] Francisco de Vitoria (1483/1486-1546), călugăr spaniol, scriitor şi profesor la Universitatea din Salamanca; s-a făcut cunoscut prin ideile sale şi contribuţia la dreptul internaţional, bazat pe gândirea umanistă al realismului a lui Aristotel.

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)

Întrebarea care a măcinat şi macină în continuare societatea antropologică spaniolă este legată de imposibilitatea spaniolilor de a da naştere disciplinei *Antropologia culturală*, având o întreagă pleiadă de autori şi opere etnografice, încă din secolul al XVI-lea; de ce de la descriere nu s-a trecut la analiza ştiinţifică riguroasă a „omului nou"? Carmelo Lisón Tolosana pare a avea răspunsul: motivele ar fi diverse, în primul rând spaniolii au fost pionierii unei discipline şi cu acest lucru le-ar fi suficient, le revine generaţiilor posterioare datoria de a completa; un alt motiv - colonizatorii aveau limite clare în investigaţiile lor pe care un le puteau depăşi: limite religioase, economice, politice etc.; un al treilea motiv constăîn lipsa metodologiei antropologice în perioada respectivăşi a interesuslui pur ştiinţific de studiere a „celuilalt" ca disciplină în cadrul Universităţii:

> „Imperiul spaniol a produs Etnología, cel britanic – cu Universitatea – Antropologia." [Tolosana, 1977: 103]

BIBLIOGRAFIE

Aguirre Baztán, 1992: Ángel Aguirre Baztán, *Historia de la antropología española*, Editorial Boixareu Universitaria, 1992, p. 3-6.

Aguirre Baztán, 1986: Ángel Aguirre Baztán, *La antropología cultural en España. Un sieglo de Antropologia*, Editura Promociones y Publicaciones Universitarias, 1986, p. 1-12.

Andrés Marcos, 1984: Teodoro Andrés Marcos, *Ideología del 'Democrates Secundus'*, en Juan Ginés de Sepúlveda, *Demócrates Segundo o de las justas causas de la guerra contra los Indíos*, Ediţie critică bilingvă, traducere în spaniolă, note şi indice de Ángel Losada, 2ª, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Francisco de Vitoria, p. XXIII-XLIV.

Bartolomé de Las Casas, *Controversia Las Casas-Sepúlveda*, Fin del summario que colligio el egregio padre maestro Fray Domingo de Soto de la Apologia del obispo de Chiapa y las razones del doctor Sepúlveda – Biblioteca Virtual Universal, Sitio web: www.biblioteca.org.ar

Bartolomé de Las Casas, 1965: *Historia de las Indias*, lib. 3, cap. 4. Edición de Agustín Millares Carlo y estudio preliminar de Lewis Hanke, Tomo II, México, Fondo de Cultura Económica, 1965.

Hanke, 1958: Lewis Hanke, *El prejuicio racial en el Nuevo Mundo: Aristóteles y los indios de Hispanoamérica*, traducción de Marina Orellana, Santiago de Chile: Editorial Universitaria, 1958, p. 15.

Lisón Tolosana, 1977: Carmelo Lisón Tolosana, *Antropología social en España*, segunda edición, Madrid, Akal editor, 1977, p 9, 22, 52, 58-86, 103.

Maestre Sánchez, 2004: Alfonso Maestre Sánchez, *Todas las gentes del mundo son hombres. El gran debate entre Fray Bartolomé de las Casas (1474-1566) y Juan Ginés de Sepúlveda (1490-1573) "All the people in the world are human beings"*, in *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, 21, 2004, p. 96, 103-104, 116.

Mullauer-Seichter, 2016: Waltraud Mullauer-Seichter, *Claves en los inicios de la Antropologia social y cultural espanola. Temas y autores*, Editorial Universitaria Ramon Aceres, UNED, 2016, p. 17-18.

Ortiz García, Sánchez Gómez, 1994: Carmen Ortiz García y Luis Ángel Sánchez Gómez, *Diccionario Histórico de la Antropología Española*, Departamento de Antropología de España y América, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1994, p.41-46, 305-306, 605-606.

Puig-Samper, Galera Gómez: 1983: Miguel Angel Puig-Samper y Andrés Galera Gómez, *Introducción a la historia de la antropología española en el sieglo XIX*, Madrid, Instituto „Arnau de Vilanova", C.S.I.C., 1983, p 29-31.

BDD-A31008 © 2020 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:55:04 UTC)